

Hadim Hüseyin İlähîbahş, **el-Kur'âniyyun**,
(Tâif, 1989), 482 s.

Dinî hükümler için sadece Kur'an'ı esas alma anlayışı günümüzde de farklı düzeylerde dile getirilmektedir. Bu anlayış, özellikle Hind alt kıtasında uygulamaya konmaya çalışılmıştır. İlähîbahş yüksek lisans tezinde¹ "fırka" olarak nitelediği Pakistan'daki Kur'âniyyûn hareketini ele almış, bu teze bazı ilavelerle yayınlanan *el-Kur'âniyyun* isimli kitabında² fırka hakkında bilgiler vermiştir. İlähîbahş'ın kitabı bazı yönlerden tenkit edilse de Kur'âniyyun fırkası hakkında oldukça detaylı içeriğiyle kıymetini korumaktadır.

Hind alt kıtasında Seyyid Ahmed Han (ö. 1315/1898) ve Çerağ Ali (ö. 1312/1895) ile temelleri atılan dinî hükümler için sadece Kur'an'ı esas alma anlayışı, Abdullah Çekrâlevî (ö. 1332/1914) tarafından "ehlü'z-zikr ve'l-Kur'ân" adıyla Lahor'da 1902 yılında bir cemaat kimliğiyle ortaya çıkarılmıştır. Seyyid Ahmed Han'ın temsil ettiği düşüncüyü savunanlar önceleri "münkirîn-i hadîs" ve "neyçirî" (natüralist) gibi adlarla, Çekrâlevî ile birlikte "ehl-i Kur'ân" olarak anılmıştır. "Kur'âniyyûn" ve "ehl-i Kur'ân" olarak bilinen harekete eğitilmiş kesimin dışında halk fazla rağbet etmemiştir. Ahmedüddin Amritsarî (ö. 1355/1936), Muhammed Eslem Cerâcpûrî (ö. 1375/1955) ve Gulâm Ahmed Pervîz (ö. 1405/1985), Kur'âniyyûn hareketinin görüşlerini devam ettiren önde gelen temsilcileri olmuştur. Benzer görüşler Mısır'da Muhammed Tevfik Sıdkî (ö. 1920)³ ve Ahmed Subhî Mansûr (ö. 1949)⁴ gibi bazı kişiler

¹ Hadim Hüseyin İlähîbahş, *Fırkatü Ehli'-Kur'ân bi-Bâkistân ve mevkıfu'l-İslam minhâ*, el-Melik Abdülaziz Üniversitesi, Mekke 1980. <http://libback.uqu.edu.sa/hipres/ABS/ind225.pdf>, 13.01.2012.

² Hadim Hüseyin İlähîbahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühathum havle's-sünne*, Taif: Mektebetü's-Siddik, 1989, s. 5 dipnot.

³ Muhammed Tevfik Sıdkî'nin *el-Menâr* dergisinde yayımladığı "el-İslâm hüve'l-Kur'ân vahdeh" (IX, 1906) başlıklı yazısının içeriği, bu yazıdaki görüşlere verilen cevaplar ve Sıdkî'nin sonraki yazılarında geliştirdiği/değişen görüşleri için

tarafından da dile getirilmiştir. Kur'âniyyûn hareketinin ayrıntılarda farklı görüşlere sahip temsilcileri, hadislerle ve ictihadla amel etmeyi şirk saymışlardır. Bu konudaki delilleri ise "Hüküm ancak Allah'ındır" mealindeki âyetlerdir (el-En'âm 57; Yûsuf 12/40, 67). Bu durum ibadetler hususunda da farklı değerlendirme ve uygulamaları doğurmuştur. Kur'âniyyûn hareketine dair ekserisi reddiye olmak üzere çok sayıda kitap,⁵ risale ve makale yazılmıştır. Hadim Hüseyin İlâhîbahş'ın *el-Kur'âniyyûn* adlı kitabı derli toplu çalışmalardan biridir.⁶

Hind alt kıtası düşünce ve tefsir ekolleriyle ilgili kitabında⁷ Birişik "Ehl-i Kur'ân konusunda elimizde bulunan en derli toplu kitap" diye nitelediği İlâhîbahş'ın *el-Kur'âniyyûn* adlı çalışmasından bir hayli istifade ettiğini kaydetmektedir. Birişik'a göre "Hadim Hüseyin müdellel bir çalışma ortaya koymuşsa da kendisi - muhtemelen- Ehl-i hadis olduğu için zaman zaman Ehl-i Kur'ân'ı anlamaya çalışmak yerine ifrata varan tenkitlerde bulunmuştur."⁸

İlâhîbahş ve Birişik'ın kitaplarından geniş olarak yararlanarak Mustafa Öztürk⁹ ve Şahin Güven¹⁰ de Kur'âniyyûn hakkında yaz-

bkz. G. H. A. Juynboll, *Modern Mısır'da Hadis Tartışmaları*, çev. Salih Özer, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000, s. 33 vd.

⁴ Bkz. Ahmed Subhî Mansûr, *el-Kur'ân ve kefâ masdaran li't-teşrii'l-İslâmî*, Beyrut, 2005.

⁵ Örneğin Bigiyef'in *Kitâbü's-Sünne* isimli kitabı reddiye niteliğinde olmasa da Hindistan'da ortaya çıkan bu düşünceye karşı kaleme alınmıştır (mütercim in takdimi, s. IV). Bigiyef'e göre bunların kendilerine Ehl-i Kuran adını vermesinin yegâne sebebi; Kur'ân'ı bize tebliğ eden Hz. Peygamber'in sünnetlerini inkâr etmeleridir. Bunların kendilerine bu ismi vermeleri Kur'ân ile apaçık bir istihzadan başka bir şey değildir. "Kuran-ı Kerim'i bizlere tebliğ eden İslam Peygamberi'nin sünnetlerini reddeden bir kimsenin kendini Ehl-i Kur'ân diye isimlendirmeye hiçbir hakkı olamaz." Musa Carullah Bigiyef, *Kitabu's-Sünne: Kur'an ve Sünnet İlişkilerine Farklı Bir Yaklaşım*, çev. Mehmet Görmez, Ankara: Ankara Okulu, 1998, s. 3, 7.

⁶ Abdülhamit Birişik, "Kur'âniyyûn", *DİA*, XVI, s. 428-429.

⁷ Abdülhamit Birişik'ın *Hind Altıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001) adlı kitabının bir bölümü Kur'âniyyun ekolünün tanıtımına ayrılmıştır (s. 317-413). İslam Ansiklopedisindeki (DİA) Kur'âniyyûn maddesini de Birişik yazmıştır.

⁸ Abdulhamit Birişik, *Hind Altıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, s. 396, 2. dipnot.

⁹ Mustafa Öztürk, "Tefsir Tarihinde Ehl-i Kur'an Ekolü", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, cilt: III, sayı: 1, (ss. 167-200), s. 167 dipnot. Öztürk konuya başka iki çalışmasında daha değinmektedir: "Kur'an'ın Kur'an'la Tefsi-

dıkları makaleler ile hareketi tanıtmış, Afganistanlı M. Sharif İbrahimi bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.¹¹ Güven, İlahîbahş'ın *el-Kur'âniyyûn* kitabınının konusunda yazılmış kapsamlı ve sistematik bir çalışma olduğu tespitini yapmaktadır. Güven'e göre müellif İlahîbahş'ın katı bir Selefi/Vahhâbî olması ve çalışmasını Suudi Arabistan üniversitelerinde yapması sebebiyle, Kur'âniyyûn ekolüne karşı objektif bir tavırdan ziyade, taraflı ve düşmanca bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Tabii ki bu da yapılan çalışmanın değerine ve objektifliğine gölge düşürmektedir.¹²

İlahîbahş, kitabını temelde iki bölüme (bâb) ayırmıştır; birinci bölümde tarihte ve günümüzde hadis inkârcılığını ele almış, ikinci bölümde Kur'âniyyûn'un görüşlerini incelemiştir.

Birinci bölümü iki alt başlığa (fasl) ayıran İlahîbahş, birinci başlıkta Hindistan ve Paksitan'da Kur'âniyyûn fırkasının tarihi, ortaya çıkışı, öncülerinin tanıtılması (ss. 25-55) ve çağdaş Kur'âniyyûn grupları (ss. 57-64), devletin, âlimlerin ve halkın bu fırkanın görüşlerine karşı tutumlarını (ss. 65-67) tedkik etmiştir. İkinci alt başlıkta sünnet ile ilgili bazı temel bilgiler verip (ss. 71-77) Şîa, Hâriciler, Mutezile mezheplerinin hadis ve sünnete karşı tutumları ile İmam Şâfiî'nin yaşadığı ve kaydettiği sadece Kuran ile yetinilmesini savunan bir grupta ilgili bilgiler aktarmıştır (ss. 78-98). Ayrıca Hind alt kıtasında Seyyid Ahmed ve Çerağ Ali gibi şahsiyetler örneğinde Kur'âniyyûn fırkasının ortaya çıkmasından hemen önceki durum ortaya konmaktadır (ss. 99-111). Sünnet inkârcılığı ile ilgili bir başlıkla özellikle Mısır üzerine yoğunlaşmakta (ss. 112-203), bu

ri: Bir Mahiyet Soruşturması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, cilt: VIII, sayı: 2, s. 1-20; "Dinî Hükümlerin Kaynağını Kur'an ile Sınırlandırma Eğiliminin Kaynakları ve Tutarlılığı", *Dinî Hükümlerin Kaynağı ve Dinî Metinlerin Anlaşılması*, ed. Cengiz Kallek, İstanbul 2010, s. 13-67.

¹⁰ Şahin Güven, "Kur'âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sayı: 11, (ss. 385-408), s. 403, 10. dipnot.

¹¹ M. Sharif İbrahimi, *Kur'âniyyûn Ekolünün Tefsir Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Konya 2010, (Önsöz, s. III).

¹² Şahin Güven, "Kur'âniyyûn Ekolü", s. 403, 10. dipnot.

arada örneğin Tevfik Sıtkı'nın görüşleri değerlendirilmektedir (s. 153).

İkinci bölümde Kur'âniyyûn'un görüşleri ele alınmaktadır. Kur'âniyyûn'un sünnet hakkında görüşleri ele alınırken, Abdullah Çekrâlevî'nin görüşü olarak kaydedildiğine göre Kitab (Kur'ân) dinde ihtiyac duyulan her şeyi, her yönden detaylı (mufassal) şekilde açıklamıştır, sünnete hacet yoktur. Kâmil ve mufassal olan Kur'ân'ın bir açıklamaya (şerh) ve Hz. Muhammed'in tefsirine yahut gerekleri hakkında pratik öğretimine ihtiyacı yoktur (s. 210, 211).

Bu ikinci bölümde Kur'âniyyûn'un tefsirde metodları (s. 259-291) ve itikâdî konularda görüşleri (s. 295-361) de ele alınmaktadır. Burada yapılan en dikkat çekici tespitlerden biri göstermektedir ki, Kur'âniyyûn'a göre sünnet ile amel etmek, hadislerde yer alan hükümleri uygulamak şirktir (s. 298). Bu bölümde yer alan bir başka alt başlık Kur'âniyyûn'un şer'î konularda görüşleridir. İbâdât (s. 366) ile ukubât ve muâmelât (s. 402) olarak ele alınan görüşler arasında dikkat çekici detaylar yer almaktadır. Örnek olarak sünneti kabul etmeyen Abdullah Çekrâlevî, namaz ile ilgili hükümleri Kuran'dan çıkarmaktadır. Namazların iki, üç, dört rekât oluşunu Fâtır suresi 1. ayetteki¹³ meleklerin kanat sayılarıyla ilgili ifadelerden çıkarmaktadır (s. 367).

İlâhîbahş *el-Kur'âniyyun*'da özetle şu tespitleri yapmaktadır (s. 443): Kur'âniyyûn, Seyyid Ahmed Han'ın hareketinin üyelerinin yaydığı bilimsel teoriler ile dinî gerçekleri birleştirmeye yönelik fikirlerin doğal ürünüdür. Bu dönemde bölgede yönetimde olan İngiliz sömürgecilerinin müslümanları parçalamak için takındıkları tutum da etkilidir. Kur'âniyyûn, Müslümanlar arasındaki mezhep ihtilaflarının sünnetten kaynaklandığı zannederek hata etmişlerdir.

Kur'âniyyûn fırkasının kurucusu Abdullah Çekrâlevî olmakla birlikte Ahmedüddîn Amritsârî (s. 33) çok eser veren, derin fikirle-

¹³ Hamd; gökleri ve yeri yaratan, ikişer, üçer ve dörder kanatlara sahip melekleri, resûller kılan Allah'a aittir.

ri olan biridir ve “Ümmet-i Müslime” teşkilatını kurmuştur. Hâfız Muhammed Eslem Cerâcpûrî (s. 41) özellikle üniversite gençleri arasında grubun görüşlerini yayarak etkili olmuştur. Gulâm Ahmed Pervîz (s. 47) ve onun liderliğindeki Tulûu İslam örgütü, Pakistan içerisinde ve dışarıda faaliyet göstermiştir.

Tarihte sünneti kabul etmekle ilgili farklı tutumları olan Şîa, Hâricîler ve Mutezile gibi mezheplerin görüşleri, Kur’âniyyun fırkasının ortaya çıkmasında etkileri olmuştur. Hind yarımadasında sünneti inkâr hareketinin ortaya çıkması ise Seyyid Ahmed Han ve Çerâğ Ali’nin sünnet hakkında ortaya attıkları şüphelerin neticesidir.

Kur’âniyyun’un kabul ettikleri en başta gelen esas müslümanın hayatını tanzim etme hususunda, başka bir şeye ihtiyaç duyulmadan Kur’ân’ın yeterli olduğudur. Bunun tabii neticesi sünneti delil olarak kullanmanın inkârıdır. Bunun sonucu olarak, ayetlerin bir kısmı tevil edilerek hükümler elde edilmektedir. Bunun için özellikle Arapça diline itimad edilmiş, temel dinî terimlerin de kelime anlamlarına dayanılmıştır. Kur’âniyyun mensupları, döneme göre değişen bazı nazariyeleri uğruna ayetleri tevil etmişlerdir.

Kur’âniyyun itikâdî konulardan şirki, diğer Müslümanlardan farklı yorumlamışlar, arş, istivâ gibi konuları mecaza hamletmişlerdir. Hz. Peygamber’den ve ümmetinden hârikulâde şeylerin zuhurunu inkâr etmişlerdir. Ayrıca peygamberin masumiyetini kabul etmemişlerdir. Hz. İsa’nın anne ve babadan olduğunu kabul edip, kıyamet öncesi geri dönüşünü reddetmişlerdir. Kur’âniyyun, ölüm sonrası berzah hayatını, kıyamette şefaati kabul etmemiş, cennet ile ilgili de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kur’âniyyun, ibadetlerin detaylarını da sadece Kur’ân’dan çıkarmaya çalışmış, namazın şartları, rükunları ve rekâtları gibi konularda, zekâtın oranı, verileceği vakit ve verileceği yerler gibi hususlarda farklı sonuçlar çıkarmışlardır. Orucun kış aylarında tutulmasını istemişlerdir. Teaddüd-ü zevcâta Kur’ân’ın engel olduğunu ileri sürmeleri gibi muâmelat konularında da farklı kabülleri vardır.

İlâhîbahş'ın *el-Kur'âniyyûn* kitabı tarafsızlık ilkesini ihlal ile tenkit edilmektedir. Buna İlâhîbahş'ın ele aldığı konular sonrasında cevap verme gayreti sebep olsa gerektir. Buna rağmen kitap Kur'âniyyun fırkası hakkında oldukça detaylı içeriğiyle kıymetini korumaktadır.

Adem ARIKAN

(Yrd. Doç. Dr., İÜ. İlahiyat Fak.)

Papa Jean Paul II, Gerçeği Arayış: Akıl ve İman,

çev. İ. Taşpınar (İstanbul: Karakutu, 2005), 144 s.

18. yy Aydınlanma Hareketi sonrasında Katolik Kilisesi hem kendisine bağlı Hıristiyanlara hem de maiyetindeki rahip ve papazlara yol göstermek, karşılaştıkları meselelere çözüm bulmak için doğrudan Papa aracılığı ile kararname veya genelge türünde risaleler (*encyclique*) yayınlamaya başlamıştır. Papa 14. Benedict (öl. 1758) ile başlayan bu genelge yayınlama geleneği bugüne kadar tüm Papalar tarafından sürdürülmüştür. Genelgeler dogmatik konuları ele aldığı gibi bazen ahlaki ve moral değerlere de vurgu yapar. Papa II. Jean Paul 1979 yılında Papa seçildikten sonra papalığının ilk yirmi yılında 13 adet genelge yayınlamış olup en fazla genelge yayınlayan papalardan birisidir.

Papa II. Jean Paul' ün 14 Eylül 1998 tarihinde yayınladığı, incelediğimiz eseri oluşturan 'Fides et Ratio' isimli genelgesinden önce iman – akıl ilişkisini ele alan tek genelge Papa 13. Leon' un (öl. 1903) 4 Ağustos 1879 tarihinde yayınlamış olduğu "Aeterni Patris" adlı genelgesidir. Ancak "Aeterni Patris" genelgesi "Fides et Ratio" adlı genelgeye göre hacim olarak daha küçüktür. "Fides et Ratio" genelgesi konuyu ele alması, incelediği sahanın genişliği itibarıyla oldukça zengindir. Hıristiyan dünyasının dikkatini yeniden din ile felsefe, iman ile akıl konularına çekmiş ve bunların tartışılmasını